

УТИЦАЈ СТАТУСНИХ ПРОМЕНА НА КОРПОРАТИВНУ КРИВИЧНУ ОДГОВОРНОСТ

Апстракт: Након осврта на историјску улогу статусних промена корпорација у вези са светским рајтовима, изложени су привредно-правни елементи статусних промена привредних друштва са посебним фокусом на статусне промене које воде престанку привредног друштва. Појом се разматрају теорије о оправданости кажњавања друштва стипендија и позитивноправна решења у националним законодавствима. Затим, следе излагања о најновијој уредноправној судској пракси највиших судова са више континената, одступањем од усвојене уске тумачења принципа индивидуалне кривичне одговорности. У завршном делу закључује се да се основано може очекивати да ће кажњавање универзалној правној следбеника након статусне промене, оправдати криминално-политичку сврху и бити усвојено као стандардно законско решење у свим правним системима који прихватају корпоративну кривичну одговорност.

Кључне речи: статусне промене, припајање и спајање, престанак привредног друштва, универзална сукцесија, корпоративна кривична одговорност.

1. УВОД

Као што пише на зиду у Аушвицу- „Ко игнорише историју, осуђен је да је понавља“¹, цивилизацијско искуство опомиње да су оба светска рата имала за претходницу велике економске кризе, које су кулминирале картелским прекоокеанским договорима, а потом и избијањем рата, који су окончани уз велике људске жртве уз брз економски опоравак побеђених

* Судски саветник, Привредни апелациони суд, jsopalovic@gmail.com.

1 Џорџ Сантајана (1863–1952), филозоф, есејиста рођен у Шпанији, живео у САД.

држава. Економски аспекти рата добили су далеко мање пажње у јавности него његови политички и војни аспекти, а забринутост у вези са улогом индустријалаца пре и током Другог светског рата делили су САД, СССР и Француска.² Чак и оне корпорације које су биле ратне покретачке машине нацистичке Немачке, издржале су „ванредну ситуацију“³ у виду светског сукоба, након кога су наставиле са пословањем умивен статусном променом, поделом и национализацијом, чиме су спречене идеје о суђењу тим корпорацијама. Фабрика у Ерфурту, у ком је било седиште компаније Torpf&Sons,⁴ једини је музеј у Немачкој који сведочи о пресудној улози индустрије и бизниса у геноциду који су извршили нацисти.

Уочен као упадљив тренд у савременом кривичном праву,⁵ охрабрује број националних јурисдикција које прописују одговорност правних лица за кривична дела, као и територија на којој се те јурисдикције простиру, те није без основа тврдња да је кривична одговорност корпорација на ивици достизања, у најмању руку, статуса општег принципа права који се примењује према међународном праву⁶, а свакако је постала део глобалног реформског мејнстрима⁷.

2. СТАТУСНЕ ПРОМЕНЕ

2.1. Терминолошке напомене

Због неуједначене терминологије у домаћој и иностраној литератури, за потребе овог рада наизменично ће се, *mutatis mutandis*, користити: одговорност правних лица за кривична дела и корпоративна кривична одговорност; казнено дело и кривично дело; правна лица, компаније, корпорације и привредна друштва.

- 2 A. De Tommaso, *Corporate liability and international criminal law*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York, 2024, 25.
- 3 Директори Standard Oil из Њу Џерзија 1943. одбили су разматрање предлога да клоне се картела са I.G. Farben. Друге компаније су биле истог става. Престанак размена техничких информација између Du Pont и I.G. Farben у априлу 1941. требало је да издржи да прође тадашња „ванредна ситуација“ а да „све остале обавезе у уговорима остану као тада.“ R.Sasuly, *I.G. Farben*, Bony&Gaek, New York, 1947, 185.
- 4 Испоручивали су крематоријуме за концентрационе логоре током Другог светског рата, а инжењерима компаније је након рата суђено у Москви.
- 5 М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд, 2022, 122.
- 6 Одлука по интерлокуторној жалби Специјални трибунал за Либан предмет против New Tv S.A.L. <https://www.legal-tools.org/doc/e8fbb1/pdf> 11. март 2025.
- 7 D. Derenčinović, D. Novosel, „Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela – prolazne dječje bolesti ili (ne)rješiva kvadratura kruga“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2/2012, 588.

2.2. Основне карактеристике

У праву Европске уније, оличеном у Директиви (ЕУ) 2017/1132 од 14. 06. 2017. године о одређеним аспектима компанијског права (у даљем тексту Директива (ЕУ) 2017/1132),⁸ као и у државама које су ускладили своје право са правом ЕУ, постоји минимална, али постојећа концепцијска сагласност по питању хармонизованих решења у вези суштинских одлика статусних промена- основних елемената, правне природе, дејстава, као и поступака по којима се спроводе. То је случај и са Делом 7. Закона о привредним друштвима Републике Србије- ЗПД,⁹ за привредна друштва, али и у другим законима којима су посебно регулисане статусне промене банака и осигуравајућих друштава¹⁰. Заједничке карактеристике статусне промене, без обзира на врсту, су:

- 1) То је поступак реорганизације привредног друштва, која није иста као реорганизација у стечају.¹¹ Стечај није статусна промена и овај рад се не односи на кривичноправна питања у вези са материјом стечаја;
- 2) Поступак реорганизације подразумева прелазак, по правилу, целокупне имовине и обавеза друштва преносиоца на друштво стицаоца путем универзалне сукцесије;
- 3) Као последица универзалне сукцесије, друштво преносилац престаје да постоји (осим код статусне промене издвајања) без спровођења поступка ликвидације; а сви чланови друштва преносиоца, по правилу¹², стичу уделе, односно акције у друштву стицаоцу, сразмерно својим уделима односно акцијама у друштву преносиоцу;
- 4) Називи статусних промена варирају у зависности од позитивноправних решења, а најзначајније су четири: припајање, спајање, подела и издвајање.¹³

8 Директива (ЕУ) 2017/1132 о одређеним аспектима компанијског права <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017L1132> 11. март 2025.

9 Закон о привредним друштвима Републике Србије – ЗПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон, 5/2015, 44/2018, 95/2018, 91/2019 и 109/2021.

10 Статусне промене банака (припајање и спајање) регулисане су члановима 132. и 133. Закона о банкама, *Сл. гласник РС*, бр. 107/2005, 91/2010 и 14/2015), а Народна банка Србије има контролну функцију, било да даје сагласност за припајање или да даје дозволу за рад новој банци у случају спајања. Статусне промене осигуравајућих друштава спроводе се по ЗПД, а уз претходну сагласност НБС (видети члан 227. Закона о осигурању, *Сл. гласник РС*, бр. 139/2014 и 44/2021).

11 Чланом 484. ЗПД прописана је забрана да привредно друштво учествује у статусној промени ако се оно налази у поступку стечаја или ликвидације, осим у случају ако је статусна промена одређена као мера из плана реорганизације.

12 За изузетке видети нпр. члан 508. у вези члана 483. став 2. ЗПД

13 Члан 485. ЗПД одређује *numerus clausus* статусних промена, те се неке нове статусне промене не могу одређивати другим законом или подзаконским актом. У страној литератури се срећу различити термини за статусне промене. Припајање- *merger by acquisition* (eng), *fusion absorption* (fra), *incorporation* (it.). Користе се и термини

2.3. Карактеристике универзалне сукцесије код статусне промене

Код припајања и спајања, универзална сукцесија имовине и обавеза је потпуна, сва права и обавезе као целина прелазе на друштво стицаоца. Код поделе и издвајања, део имовине и обавеза друштва преносиоца преноси се на друштво стицаоца као целина. То је „парцијална (делимична)“ универзална сукцесија,¹⁴ а друштво стицалац је правни следбеник само у односу на имовинску целину која је пренета на њега, а не у односу на целокупна права и обавезе. Битно је да је реч о целини права и обавеза (потпуној или делимичној), чији елементи нису одређени појединачно, већ је целина формирана на основу општег критеријума, односно на јединственом правном основу са истом каузом. Уколико је право и/или обавеза које се преноси тачно појединачно одређено, у питању је сингуларна сукцесија, у ком случају нема статусне промене.

Имовина и обавезе као целина прелазе са преносиоца на стицаоца у једном одређеном тренутку- у моменту наступања правних последица статусне промене, а то је дан регистрације статусне промене.

Директива и ЗПД не помињу изричито универзалну сукцесију као последицу статусне промене, али је у упоредноправној теорији је неспорно да Директива посредно прихвата универзалну сукцесију као механизам преноса, односно стицања имовине и обавеза у случају статусних промена.¹⁵

Од принципа универзалне сукцесије који прати статусне промене, постоје бројни изузеци (нпр. функције у органима друштва преносиоца након спровођења статусне промене престају и не преносе се на друштво стицаоца, за разлику од уговора из области радног права), а у случају сумње да ли је одређено право или обавеза преносива путем универзалне сукцесије треба сматрати да јесте- *in dubio pro* преносивости.¹⁶

2.4. Поступак спровођења статусних промена

Поступак спровођења статусне промене је једна од најсложенијих процедура у области привредног права, чија анализа превазилази оквири овог рада у чијем фокусу није законитост спровођења статусне промене, већ

аквизиција, спајање преузимањем, фузија I, фузија-припајање, апсорпција. Спајање- merger by the formation of a new company(eng.), fusion per creation d'une société nouvelle(fra.), fusione(it.), а користе се и термини спајање уз оснивање и фузија II. Подела-division (eng.) scissione(it) Издвајање- Spin off (eng.)

14 М. Радовић, „Универзална сукцесија код статусних промена привредних друштава“, *Анали Правној факултету у Београду*, 1/2018, 127.

15 Директива (ЕУ) 2017/1132, Члан 105(1)(а), члан 109(1), члан 131(1)(а), члан 151(1)(а) члан. 159.

16 М. Радовић, *op. cit.* 133.

правне последице законито спроведене статусне промене на субјективитет правног следбеника у кривичноправном смислу. Међутим, мора се учинити неколико напомена у вези наведеног поступка, а које могу бити од утицаја на примену кривичноправних норми:

- 1) Поступак обухвата неколико фаза: фаза припреме статусне промене-припрема аката и докумената (у надлежности директора, односно одбора директора и надзорног одбора у случају да је управљање дводомно), фаза одлучивања (у надлежности скупштине) и фаза регистрације.
- 2) У кривичноправном смислу, акти који су од значаја у овом поступку су: уговор о статусној промени, односно план поделе; финансијски извештај; извештај ревизора о статусној промени, те извештај одбора директора односно извршног одбора о статусној промени (садржи, између осталог, циљеве који се желе постићи статусном променом, анализу очекиваних економских ефеката на друштва која учествују у статусној промени; објашњење правних последица закључења уговора о статусној промени, односно усвајања плана поделе и образложење сразмере замене акција или удела); деобни биланс у случају статусне промене поделе и издвајања; измене оснивачног акта, односно основачки акт новог друштва и списак запослених у друштву преносиоцу који настављају да раде у друштву стицаоцу).¹⁷ Ступањем на снагу уговора о статусној промени ступа на снагу и оснивачки акт друштва које се оснива, ако је реч о статусној промени у којој настаје ново друштво, чиме они почињу да производе правна дејства која су у њима наведена, али само између уговорних страна, *inter partes*, док правне последице статусних промена у смислу престанка или настанка новог друштва наступају моментом регистрације статусне промене у одговарајућем регистру (у Републици Србији је то Регистар привредних субјеката АПР). Регистрација статусне промене врши се и у односу на друштво стицаоца и у односу на друштво преносиоца.¹⁸

3. ПРЕСТАНАК ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА УСЛЕД СТАТУСНЕ ПРОМЕНЕ

3. 1. Престанак привредног друштва и ток кривичног поступка

Питање изрицања кривичне санкције правном следбенику окривљеног правног лица које је престало да постоји пре правноснажно окончаног кривичног поступка, познају законодавства једног броја европских земаља,

17 Видети ближе члан 490. ЗПД.

18 Видети члан 504. и члан 505. ЗПД.

укључујући и Републику Србију. Друга европска законодавства, иако законом одређују одговорност правних лица за кривична дела, немају овакву законску одредбу, у складу са схватањем да су казне везане за учиниоца кривичног дела и као такве непреносиве. Примена кривичне санкције према правном следбенику угрожава начело праведности у кажњавању, при чему допушта неприхватљиво- уплив стандарда грађанског и трговинског права (посебно стандарда дужне пажње) у кривично право.¹⁹ Таква схватања су тековина Француске буржоаске револуције и принципа индивидуалне кривичне одговорности, теоријски уобличеног у елемент принципа кривице који је, као што ће се видети, управо у судској пракси Касационог суда Француске (али и других држава), у претходних пет година доживео своју трансформацију уз прихватање могућности да универзални правни следбеник привредног друштва ипак буде санкциониран за кривична дела која је учинио његов претходник. *Ratio* наведених законских решења и судске праксе је криминално-политичке природе – спречавање да промена статуса правног лица буде начин за изигравање закона, односно избегавање кривичног поступка и изрицања кривичних санкција.²⁰ При том, између физичких и правних лица постоји суштинска разлика, не само када је у питању основ за примену *ius puniendi*, да ли је изворна или изведена одговорност за кривично дело. Кривичне санкције које погађају привредна друштва и њихове правне следбенике управо циљају на сам супстрат сваког привредног друштва, а то је његова имовина, при чему би општа сврха прописивања и изрицања кривичних санкција била осујећена уколико би статусна промена привредног друштва спречила да се утврди одговорност настала у вршењу одређене привредне активности, уколико оно настави да постоји под „суштинским економским идентитетом“. Наведено схватање није супротно принципу индивидуалне субјективне кривичне одговорности, јер се овај принцип примењује на правна лица на „нужно другачији начин него што се то чини у односу на физичка лица“, а што произилази из доктрине превласти суштине над формом. Статусне промене могу се обављати само између правних лица, што спречава аутоматски пренос концепата осмишљених за одговорност физичких лица.²¹ Престанак правног лица статусном променом без поступка ликвидације не може се упоредити са смрћу физичког лица и зато што се привредна друштва дефинишу више својом „структурисаном комерцијалном делатношћу“ (која се може пренети), него својим правним обликом.²²

19 З. Стојановић, *Коментар Закона о одговорности правних лица за кривична дела*, Министарство правде Црне Горе, Подгорица 2007, 75.

20 Г. Илић, „Маргиналије уз Закон о одговорности правних лица за кривична дела“, *Часопис за кривичне науке Crimen*, 2/2010, 251–252.

21 Одлука Уставног суда Шпаније 179/2023 од 11.12.2023. ECLI:ES:TC:2023:179 <https://hj.tribunalconstitucional.es/docs/BOE/BOE-A-2024-980.pdf> 23. фебруар 2025.

22 Пресуда Федералног кривичног суда Швајцарске CN.2024.18 https://bstger.weblaw.ch/pdf/20240819_CN_2024_18.pdf 24. фебруар 2025

3. 2. Позитивноправна решења у Србији и европским законодавствима

Могућност изрицања кривичне санкције правном следбенику правног лица које је престало да постоји изричито је предвиђена чланом 8. став 1. Закона о одговорности правних лица за кривична дела – ЗПЛКД.²³ Наведено се не односи на физичко лице, већ само на правног следбеника који је правно лице. Сличне, а у појединим сегментима и прецизније одредбе, имају и закони о одговорности правних лица за кривична дела Хрватске,²⁴ Словеније,²⁵ Црне Горе,²⁶ Кривични закон Босне и Херцеговине,²⁷ те одговарајући закони Шпаније,²⁸ Аустрије,²⁹ Румуније,³⁰ Чешке³¹ и Словачке.³² Члан 8. ЗПЛКД, одређује у ставу 1. да ако правно лице престане да постоји пре окончања кривичног поступка, новчана казна, мере безбедности и одузимање имовинске користи, могу се изрећи правном лицу које је његов правни следбеник, ако је претходно утврђена одговорност правног лица које је престало да постоји. Изрицање условне осуде као мере упозорења правном следбенику, није законом предвиђено. Став 2. наведеног члана Закона регулише процесну ситуацију која се односи на материју извршења санкције након правноснажности пресуде и неће бити предмет посебног разматрања овог рада. Став 3. наведеног члана ЗПЛКД прописује да правно лице које након извршења кривичног дела промени правну форму у којој

23 Закон о одговорности правних лица за кривична дела- ЗПЛКД, *Службени иласник РС*, бр. 97/2008.

24 Закон о одговорности правних особа за казнена дјела, *Народне новине*, бр. 151/03, 110/07, 45/11, 143/12, 114/22, 114/23, члан 7.

25 Закона о одговорности правних лица за кажњива дела, *Uradni list RS*, št. 98/04 – uradno prečišćeno besedilo, 65/08 in 57/12, члан 6.

26 Закона о одговорности правних лица за кривична дјела, *Службени лисџ РЦГ*, бр. 2/2007, 13/2007 и 30/2012, Члан 8.

27 КЗ БиХ, *Сл. иласник БиХ*, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023, члан 126.

28 Criminal Code, Colección: Traducciones del Derecho Español https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf чл.130.2, 18. март 2025.

29 Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Verbandsverantwortlichkeitsgesetz <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004425>, члан 10, 17. март 2025.

30 Romania Law on the Criminal Code [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2018\)042-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2018)042-e) (Члан 151.) 17. март 2025.

31 Act of the Czech Republic on Criminal Liability of Legal Persons and Proceedings against Them https://legislationline.org/sites/default/files/documents/07/CZE_Act_on_Criminal_Liability_of_Legal_Persons.pdf, члан 10., 17. март 2025.

32 Zakon o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2016/91/20160701> члан 7., 17. март 2025.

је пословало одговара за кривично дело под условима из члана 6. овог закона. То значи да промена правне форме (као ни промена пословног имена) не утиче на покретање, ток и исход кривичног поступка према окривљеном правном лицу, јер ове промене не утичу на његов правни субјективитет. Статусне промене нису и промене правне форме (нпр. из друштва са ограниченом одговорношћу у акционарско друштво), а то је изричито одређено и чланом 478. став 2. ЗПД. Из наведеног се закључује да је неадекватан наднаслов члана 8. ЗПЛКД „Престанак или статусна промена правног лица“. Статусне промене које су од значаја за примену наведеног члана Закона увек доводе до престанка правног лица, док промене правне форме нису статусне промене, нити доводе до престанка правног лица, па би адекватан наднаслов био „Престанак правног лица“, а у самом члану 8. ЗПЛКД додати „универзални“ испред речи „правни следбеник“, како би се направила дистинкција у односу на сингуларног правног следбеника.

3. 3. Статусне промене које имају за последицу престанак привредног друштва

Престанак привредног друштва је неопходан услов за даље разматрање института предвиђеног у члану 8. ЗПЛКД. Престанак не мора бити последица само статусне промене по Закону о привредним друштвима већ и из других, законом одређених разлога.³³ Из перспективе кривичног права, а и за потребе овог рада, од значаја су оне статусне промене које имају за последицу престанак правног субјективитета макар једног привредног друштва. Реч је о статусним променама припајање, спајање и подела, које су основ за престанак привредног друштва (*iustus titulus*), а брисање привредног друштва у Регистру привредних субјеката АПР је начин престанка (*modus acquirendi*).³⁴ Код статусних промена припајање, спајање и подела, долази до универзалне сукцесије (*successio in universum ius*) права и обавеза друштва стицаоца које по спроведеној статусној промени престаје да постоји без спровођења поступка ликвидације.³⁵ Права и обавезе прелазе на друго друштво као резултат статусних промена и зато се не спроводи поступак расправљања права и обавеза друштва, јер постоји друштво сукцесор на

33 Основ за престанак привредног друштва може бити и ликвидација, принудна ликвидација, стечај, одлука суда (чланови 117, 118, 138, 238, 239, 468. и 469. ЗПД). Члан 540. став 3. ЗПД прописује да друштво не може донети одлуку о окончању ликвидације пре правноснажног окончања свих поступака који за правну последицу могу имати било какву обавезу друштва и измирења свих тих обавеза. То се односи и на већ покренути кривични поступак против привредног друштва. Видети даље и члан 543. став 1. ЗПД.

34 Члан 468. став 1. тачка 3) ЗПД.

35 Видети члан 496, члан 487, и члан 488. став 3. ЗПД.

кога прелазе права и обавезе.³⁶ О криминално- политичком значају статусне промене и њеном утицају на ток кривичног поступка говоре посебно законска решења, којим је прописана могућност одређивања привремене мере забране статусне промене које би довеле до брисања окривљеног правног лица из регистра,³⁷ на захтев јавног тужиоца или по службеној дужности, а која мера може трајати све до правноснажног окончања кривичног поступка. У томе се, између осталог, уочава бесмисленост поређења положаја физичког лица и правног лица као окривљених у кривичном поступку, пошто суд не може забранити физичком лицу да напусти овај свет.

Посебно су од значаја статусне промене припајања и спајања, јер исте имају за последицу концентрацију учесника на тржишту, у смислу антимонополског права. Закон о привредним друштвима има начелну забрану да се статусне промене не могу вршити супротно одредбама закона којим се уређује заштита конкуренције.³⁸ Статусним променама може се нарушити и слобода конкуренције (видети чл. 17-19.).³⁹ Под одређеним условима за друштва која учествују у статусној промени постоји обавеза пријављивања намераване статусне промене, у смислу члана 61. ЗЗК. Ако би статусна промена била реализована супротно забранама које предвиђа ЗЗК, Комисија за заштиту конкуренције има право да изрекне меру поништења статусне промене, да изрекне новчане казне, али и да наложи предузимање других мера које сматра целисходним у циљу отклањања последица повреде слободе конкуренције на тржишту.

На крају, две статусне промене, припајање и спајање, као најчешће статусне промене су у фокусу и у упоредном кривичном праву и у односу на њих постоји значајна судска пракса у различитим правним системима. Припајање је најчешћа статусна промена, јер се спроводи са мање трошкова и ризика у односу на спајање. Посебно, у оквиру статусне промене припајања, најчешћи случај је када се зависно друштво припаја матичном друштву.

ЗПЛКД не регулише процесну ситуацију уколико је правно лице извршило кривично дело, па престане да постоји (из законом одређених разлога, па и услед статусне промене) пре покретања кривичног поступка, односно пре предузимања неке од процесних радњи одређених чланом 7. Законика о кривичном поступку у вези члана 54. Закона о одговорности правних лица за кривична дела.

По овом питању изражена су два схватања. По првом, почетни тренутак примене члана 8. став 1. ЗПЛКД би требало везати за време када је учињено кривично дело⁴⁰ те се кривични поступак може покренути и против правног

36 З. Стефановић, *Коментар Закона о привредним друштвима*, Службени гласник, Београд, 2022, 884.

37 Члан 44. став 4. ЗПЛКД Србије, члан 41. словеначког ЗПЛКД, члан 62. став 3. црногорског ЗПЛКД, члан 36. став 3. хрватског ЗПЛКД, члан 386. став 3. Законика о кривичном поступку Федерације БиХ.

38 Члан 483. став 6. ЗПД.

39 Закона о заштити конкуренције- ЗЗК, *Сл. Гласник РС*, бр. 51/2009, 95/2013.

40 Г. Илић, *op. cit.*, 251–252.

следбеника. Према другим ауторима, да би се применила ова одредба, неопходно је да је поступак већ покренут против правног лица које је у току поступка престало да постоји и није могуће применити одредбу покретањем поступка само против правног следбеника у ситуацији када је правни претходник- непосредни учинилац престао да постоји пре покретања кривичног поступка.⁴¹ У анализираним предметима расположиве упоредноправне судске праксе, поступак је по правилу најпре покренут против друштва преносиоца, а настављен против друштва стицаоца, након спроведене статусне промене.

Осим тога, законско формулисање овлашћења суда по члану 8. став 1. ЗПЛКД, према неким ауторима имплицира да суд може, али не мора изрећи казну правном следбенику, но такав став нема логичко, нити законско упориште. Овакво тумачење би могло доћи у обзир само када је реч о примени института ослобођења од казне, о чему свакако није реч. Наведеним чланом као општом одредбом одређује се каталог кривичних санкција које суд има на располагању у случају осуђујуће пресуде. С друге стране, јавном тужиоцу као органу који покреће кривични поступак, под законом одређеним условима стоји на располагању институт одлагања кривичног гоњења из члана 283. ЗКП, нарочито уколико из расположивих доказа произилази да је друштво стицалац пре спајања извршило детаљну ревизију економске и правне ситуације друштва преносиоца, са циљем да, поред докумената и информација доступних на основу законских прописа, добије потпунији увид у обавезе овог друштва. Међутим, уколико је покренут кривични поступак, суд ову околност може ценити као олакшавајућу приликом избора кривичне санкције и њене висине, у случају када доноси осуђујућу пресуду.

У законодавствима која регулишу питање одговорности и санкције за кривично дело које је учинило правно лице које је престало да постоји, правни следбеник се не оглашава одговорним за кривично дело, већ се пресудом утврђује одговорност брисаног правног лица- чије је одговорно лице предузело радњу извршења кривичног дела, а санкција се изриче правном следбенику правног лица. Као што ће бити речи касније у овом раду, исто решење је и у правним системима држава чија судска пракса је, и поред правне празнине у њиховим законодавствима, прихватила ову могућност.

Извесно одступање у односу на законска решења у Србији, Црној Гори, Словенији и Федерацији БиХ, превиђено је у закону Хрватске, у ком кажњавање правног следбеника није условљено претходно утврђеном одговорношћу правног лица које је престало да постоји.

Одређена специфичност уочава се у законима Словеније и Федерације БиХ, јер се за кажњавање правног следбеника правног лица које је престало да постоји поставља и још један услов субјективне природе- да су органи управљања или надзорни органи(правног следбеника) пре престанка правног лица знали за учињено кривично дело. У супротном, уколико нису

41 3. Стојановић, *op. cit.*, 74–75.

знали за ову чињеницу пре престанка правног лица, правном следбенику не може се изрећи казна, већ само одузимање имовинске користи и мера безбедности одузимања предмета. Ово је веома добро решење, имајући у виду да наглашава значај континуитета субјективног супстрата кривичног дела, путем дужне пажње у поступку статусне промене. Документа која прате сам поступак статусне промене, уколико се пажљиво читају, могу бити поуздан показатељ шта је био стварни циљ те промене у којој се органи управљања и надзорни органи минуциозно упознају са сваком поједином трансакцијом и пословном одлуком, као и ризицима њеног преузимања. Знањем за учињено кривично дело и пристајањем на статусну промену која доводи до универзалне сукцесије права и обавеза, правни следбеник прећутно се саглашава са радњама претходника којима се остварује биће кривичног дела и прихвата их као своје.

3. 4. Универзална сукцесија као последица статусне промене привредног друштва и њен кривичноправни значај

Поставља се и питање шта се подразумева под појмом „правни следбеник“ у смислу наведене одредбе члана 8. став 1. ЗПЛКД. По ставу теорије,⁴² овај члан се односи на случај универзалне сукцесије, када на место правног лица које је престало да постоји долази универзални правни следбеник. Међутим, ЗПЛКД то изричито не одређује, као што то не чини ни у законима Словеније, Федерације БиХ и Црне Горе, док закон Хрватске и Аустрије изричито наводи да је реч о универзалном правном следбенику. Ради избегавања злоупотребе права, аустријски закон прописује да се под универзалном правном сукцесијом сматра и сингуларна сукцесија, ако су суштински остале исте власничка структура и привредна делатност која се наставља.

Када су у питању статусне промене припајања и спајања, након статусне промене само један привредни субјект као универзални правни следбеник наставља са пословањем и није спорно да се убудуће само у односу на њега може водити кривични поступак, јер је реч о потпуној универзалној сукцесији. Међутим, код статусне промене поделе, привредно друштво које је учинилац престаје да постоји, а универзални правни следбеници су најмање два привредна друштва, па се поставља питање да ли се кривични поступак наставља само у односу на једног или више њих или у односу на све универзалне правне следбенике. Реч је о парцијалној универзалној сукцесији.⁴³

42 Г. Илић, *op. cit.* 251–252.

43 Парцијална универзална сукцесија је последица и код статусне промене издвајања, с тим да код ове статусне промене наставља да постоји и друштво преносилац поред друштва стицаоца. Видети даље о парцијалној универзалној сукцесији М. Радовић, *op. cit.* 125–127.

На располагању је и универзални правнички одговор да се то решава „у сваком конкретном случају“. Међутим, разлози правичности, а и разлози процесне економије налажу да приликом давања одговора на ово питање може користити и начело „терета и користи“ (*burden and benefit*),⁴⁴ који се примењује у другим гранама права, на пример у међународном јавном праву, као критеријум расподеле државног дуга државе претходнице приликом решавања сукцесије држава, а који се везује за начело правичности. Правична сразмера подразумева нарочито вођење рачуна о „имовини, правима и интересима“ који прелазе на сукцесора. Применљиво у домену корпоративне кривичне одговорности за радње правног претходника пре статусне промене поделе, треба узети у обзир све оне акте и документе који су били неопходни да би до статусне промене уопште и дошло, потом план поделе у коме се, *inter alia*, наводе циљ и услови под којима се врши подела и деобни биланс, као и детаљан писани извештај одбора директора односно извршног одбора који садржи нарочито циљеве који се желе постићи статусном променом са анализом очекиваних економских ефеката на друштва која учествују у статусној промени. Овакав став има оправдање и услед чињенице да код парцијалне универзалне сукцесије управо од воље друштва преносиоца израженој у плану поделе зависи који ће део имовине и обавеза као целина бити пренет на одређено друштво стицаоца, па чак и да расподели конкретну обавезу одвојено од имовинских добара која су повезана са том обавезом.⁴⁵ У аустријском закону изричито је прописано да ако постоји више од једног правног следбеника, новчана казна може се изрећи сваком од њих, а могу им се изрећи и друге санкције у оној мери у којој то одговара њиховој делатности. Поред наведеног, поставља се и питање до које процесне ситуације је могуће применити кажњавање правног следбеника, односно шта се сматра окончањем кривичног поступка, пошто члан 8. став 1. ЗПЛКД не прецизира да ли је реч о окончању првостепеног или другостепеног поступка. По једном становишту⁴⁶, уређено је питање престанка правног лица до правноснажног окончања кривичног поступка, који дакле укључује и другостепени поступак, иако то изричито ЗПЛКД, па ни законима Хрватске и Црне Горе није одређено, за разлику од законских решења у Федерацији БиХ и Словенији.

Правни следбеник као универзални сукцесор преузима сва права и обавезе правног лица које је престало да постоји, а како је кривични поступак у току, реч је о процесној сукцесији, коју не спроводи суд по службеној дужности, већ само надлежни јавни тужилац. Измена субјективног идентитета оптужног акта услед статусне промене могућа је тек од дана регистрације брисања окривљеног правног лица које је јавно доступно увидом у одговарајућем регистру (у Србији, провером преко Регистра Агенције за

44 М. Крећа, *Међународно јавно љраво*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд, 2023, 293.

45 М. Радовић, *op. cit.*, 127.

46 Г. Илић, *op. cit.*, 252.

привредне регистре или другог овлашћеног регистратора), што је прописано и као дан правних последица статусне промене на основу члана 505. Закона о привредним друштвима, а и као дан престанка постојања правног лица у кривичноправном смислу у складу са чланом 18. став 3. ЗПЛКД. Чланом 39. став 3. ЗПЛКД прописано је да ако окривљено правно лице престане да постоји пре правноснажног окончања кривичног поступка, суд ће позвати правног следбеника да одреди представника, а уколико овај то не учини у року од осам дана од пријема позива, суд ће поставити представника. Уколико суд обустави кривични поступак против правног лица које је престало да постоји пре измене оптужног акта, доцније поднетим оптужним актом против правног следбеника у погледу истих чињеница, био би повређен принцип *ne bis in idem*, који делује према правном следбенику.

У појединим радовима се указује на недоследност у самом законском решењу, да се правном лицу у стечају не може изрећи казна, него само мере безбедности и одузимање имовинске користи, док закон допушта могућност да у случају статусне промене суд казни правно лице које није непосредни учинилац.⁴⁷ Међутим, ово решење о неизрицању новчане казне правном лицу у стечају, које постоји и у законодавствима Србије, Словеније, Црне Горе и Федерације Босне и Херцеговине, оправдано је, јер се и у том случају доноси осуђујућа пресуда којом се правно лице- у стечају оглашава одговорним, али му се не изриче новчана казна, већ само мера безбедности и одузимање имовинске користи, као и обавеза да накнади трошкове поступка. Новчано кажњавање окривљеног правног лица које је у стечају, могуће је у хрватском праву, а и оно се може критиковати, јер је правно лице у стечају несолвентно, па је и сврха кажњавања доведена у питање, због депласираности новчане казне.

4. УПОРЕДНОПРАВНА СУДСКА ПРАКСА

За разлику правних система у којима пракса правосудних органа далеко заостаје за нормативном делатношћу, у државама у којима није законом изричито одређено санкционисање друштва стицаоца за кривична дела друштва преносиоца које је престало да постоји, судска пракса показује снажан покретачки и импресиван креативни утицај. Међу њима, посебно место заузима Касациони суд Француске.

4. 1. Одлуке наднационалних судова које су утицале на праксу националних судова држава у Европи

Пре него што су се национални судови изјашњавали о могућности кажњавања правног следбеника компаније која је престала да постоји након

47 3. Стојановић, *op. cit.*, 74–75.

статусне промене, донете су одлуке одређених наднационалних тела по овом питању. Те одлуке се нису увек тицале, *stricto sensu*, кривичне одговорности правних лица, али су се свакако бавиле питањем примене *ius puniendi*. Тумачењем тих одлука, национални кривични судови су засновали судску праксу по овом питању у кривичном поступку, попуњавајући правне празнине.

- Суд правде Европске уније је у предмету C-343/13 пресудом од 5. 3. 2015. године одлучио да се прописи ЕУ који се односе на статусне промене јавних акционарских друштава, морају тумачити тако да спајање путем апсорпције (припајање) подразумева пренос на друштво стицаоца обавезе да плати новчану казну изречену након ове статусне промене, због повреда прописа о раду које је учинило друштво преносилац пре спајања.⁴⁸
- Европски суд за људска права у предмету Carrefour France против Француске, бр. 37858/14,⁴⁹ полазећи од економског и функционалног континуитета који постоји између друштва преносиоца и друштва стицаоца, закључује да друштво преносилац (које је уз све то било и зависно друштво друштва стицаоца пре статусне промене) није заправо „друго“ у односу на друштво стицаоца које је наставило да се бави истом привредном делатношћу и стога сматра да је казна од 60.000 евра изречена због повреде конкуренције (као грађанскоправна мера), на које се примењује кривични део члана 6. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода- ЕКЉП⁵⁰, против друштва стицаоца, због радњи којима се ограничава конкуренција, а које је пре спајања извршило друштво преносилац, не задира у принцип индивидуалне кривичне одговорности.

4. 2. Француска

Француско кривично законодавство од 1994. године прописује кривичну одговорност правних лица, али све до 2020. године Кривично одељење Касационог суда Француске заступало је уже схватање те одговорности у складу са законском одредбом да је свако кривично одговоран само за дело које сам учини. У случају статусне промене фузије- апсорпције (тј. припајања), друштву стицаоцу не могу ставити на терет кривична дела која је извршило друштво преносилац које је након статусне промене престало да постоји, уз констатацију да би супротно решење било противно начелима

48 CJEU C-343/13, Modelo Continente Hipermercados SA vs. Autoridade Para As Condições de Trabalho, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=874C2D29B7121B809220EA32CF1DF66B?text=&docid=162690&pageIndex=0&doclang=HR&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7459733> 12. март 2025.

49 Пресуда од 1. 10. 2019. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-12635> 23. фебруар 2025.

50 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода- ЕКЉП, Сл. лист СЦГ - Међународни ујовори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр., Сл. иласник РС - Међународни ујовори, бр. 12/2010 и 10/2015.

индивидуалне кривичне одговорности и изрицања казне, као и члану 6. ЕКЉП⁵¹. Касациони суд Француске је 2020. и 2024. године, у два предмета са различитим странкама, донео одлуке које су потпуни заокрет у односу на дотадашњу судску праксу.

4.2.1. Пресуда бр. 2333 од 25. 11. 2020. (18-86.955), Касациони суд Француске- Кривично одељење⁵²

4.2.1.1. Чињенично стање

Почетком 2002. године, у складиштима привредног друштва А је избио пожар, након чега је покренута истрага. У марту 2017. године, друштво Б и његово зависно друштво А у оквиру статусне промене припојени акционарском друштву В. Након спроведене истраге, у јулу 2017. године, А је позвано на рочиште пред првостепеним кривичним судом заказаним у новембару 2017. године, због кривичног дела изазивање опште опасности из нехата. Два привредна друштва и два физичка лица, сви као оштећени, позвали су друштво стицаоца, В, да се појави на рочишту 23. 11. 2017. године, које се уосталом добровољно укључило у поступак покренут након спроведене истраге. Одлуком од 8. 2. 2018. године, првостепени кривични суд је, између осталог, наредио допуну истраге како би се утврдиле околности статусне промене припајања и истражили сви елементи везани за текући поступак, посебно у вези са кривичним делом изазивања опште опасности из нехата, за које је поступак покренут првобитно против друштва А. Друштво стицалац је изјавило жалбу на ову одлуку.

4.2.1.2. Из образложења пресуде Касационог суда Француске

Жалбени основи постављају питање под којим условима, у случају припајања, друштво стицалац (акционарско друштво) може бити одговорно за кривично дело које је, пре припајања, извршило друштво преносилац.

Суд констатује да је дотадашње позивање на члан 121-1 Кривичног законика, по коме нико није кривично одговоран осим за своје сопствено дело, засновано на поистовећивању ситуације брисања правног лица и смрти физичког лица, али да тај антропоморфни приступ трпи критике јер, поред осталог, није усклађен са економском стварношћу. Припајање као статусна промена резултира ликвидацијом друштва преносиоца, али

51 Видети тач. 16. пресуде Касационог суда Француске бр. 2333 од 25. 11. 2020. године, као и E. Cartier: „Kaznenopravna odgovornost pravnih osoba u francuskom pravu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2/2005, 284–285.

52 Пресуда бр. 2333 од 25. 11. 2020. (18-86.955), Касациони суд Француске- Кривично одељење, ECLI:FR:CCAS:2020:CR02333, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000042619505?init=true&page=1&query=18-86955&searchField=ALL&tabselection=all> 23. фебруар 2025.

не и ликвидацијом друштва стицаоца, који је универзални сукцесор имовине и обавеза друштва преносиоца, при чему, *inter alia*, сви уговори о раду који су били на снази на дан статусне промене се настављају између друштва стицаоца и запослених до тада у друштву преносиоцу. Сходно томе, привредна делатност која се обављала у оквиру друштва преносиоца, а која чини остварење његове корпоративне сврхе, наставља у оквиру друштва стицаоца које је имало користи од ове статусне промене.

Узимајући у обзир позитивноправна решења у Франуској, једини начин да се друштво стицалац финансијски санкционише за дела које је друштво преносилац извршило пре спајања, јесте тумачење члана 121-1 Кривичног законика тако да се њиме дозвољава пренос кривичне одговорности између друштва преносиоца и друштва стицаоца, између којих постоји континуитет, те се друштво стицалац може се осудити на новчану казну или меру одузимања имовинске користи за радње које представљају кривично дело које је учинило друштво преносилац пре статусне промене припајања. Наведено тумачење примењује се само на статусне промене припајања акционарских друштава⁵³ окончане након доставе ове пресуде и стога се неће примењивати на овај случај, у складу са принципом правне сигурности из члана 7. ЕКЉП. Међутим, уколико је статусна промена припајања извршена са циљем да се избегне кривична одговорност, онда суд може изрећи кривичну санкцију друштву стицаоцу, без обзира да датум статусне промене.

4.2.2. Пресуда бр. 00548 од 22. 5. 2024. године (23-83. 180), Касациони суд Француске- Кривично одељење⁵⁴

4.2.2.1. Чињенично стање

У јуну 2021. године, првостепени кривични суд је осудио привредна друштва А, Б, В и физичко лице директора, НН, за више кривичних дела из области Закона о урбанизму,⁵⁵ у вези изградње монтажног објекта на месту мимо омеђеног простора за рекреацију у близини морске обале, у октобру 2015. године (строги француски пропис да 100 метара од морске обале не сме да се гради⁵⁶). У септембру 2022. године, извршено је припајање

53 У складу са Трећом директивом 78/855/ЕЕЗ од 9. 10. 1978. године о припајању и спајању акционарских друштава, замењена кодификованом Директивом (ЕУ) 2017/1132.

54 Пресуда бр. 00548 од 22. 5. 2024. године (23-83. 180), Касациони суд Француске-Кривично одељење, ECLI:FR:CCASS:2024:CR00548, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000049602673> 23. фебруар 2023.

55 Code de l'urbanisme, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006815741 2. фебруар 2025.

56 Јавно право на приступ обали (Loi Littoral) не сме бити ограничено приватном градњом. https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/documents/La%20bande%20littorale%20de%20100%20m%C3%A8tres_0.pdf 2. фебруар 2025.

привредног друштва В привредном друштву Б, које је касније променило пословно име у Б1. Одлучујући о изјављеним жалбама против првостепене пресуде, Апелациони суд у Монпељеу је у априлу 2023. године изрекао новчане казне: А од 10.000 евра, Б1 од 30.000 евра и НН од 5.000 евра, са солидарном обавезом окривљених да уклоне објекат и остале предмете затечене на парцели тј. да све врате у пређашње стање у року од 2 месеца од правноснажности, под претњом новчане казне од 500 евра по дану кашњења. Жалбом на другостепену пресуду се, између осталог, истиче да Б1 није могла бити оглашена кривом, јер у случају статусне промене припајања да би друштво стицалац било одговорно, морају бити испуњени кумулативно следећи услови:

- 1) Да је статусна промена акционарског друштва извршена након 25. 11. 2020. године (то је датум одређен у претходној одлуци Касационог суда Француске), што је у складу са Трећом директивом 78/855/ЕЕЗ од 9. 10. 1978. године о припајању и спајању акционарских друштава⁵⁷, замењена кодификованом Директивом (ЕУ) 2017/1132;
- 2) Да је припајање као статусна промена имала за једини циљ избегавање кривичне одговорности припојеног друштва В.

Према жалбеним наводима, радњу извршења компанија В предузела је 2015. године која је престала да постоји у септембру 2022. године, при чему су компаније А, Б, Б1 и В, друштва са ограниченом одговорношћу, те се на њих не може применити Директива ЕЕЗ из 1978. кодификована Директивом (ЕУ) 2017/1132, јер се она односи само на акционарска друштва. Жалбом је указано да је апелациони суд је донео побијану пресуду уз повреду члана 121-1 Кривичног законика, али и да нема разлога о одлучним чињеницама и да је непотпуно утврђено чињенично стање.

4.2.2.2. Из образложења одлуке Касационог суда Француске

Припојено друштво је извршило кривично дело, предузимајући радње у обављању своје пословне делатности, преко које је остваривало своју пословну сврху, а друштво стицалац је након статусне промене као универзални сукцесор припојеног друштва имало користи од ове операције, при чему постоји економски и функционални континуитет правне личности, а пословне активности којима се бавило припојено друштво наставиће да се обављају у континуитету у оквиру друштва стицаоца. Стога се друштво стицалац не сматра различитим од припојеног друштва, што омогућава да прво буде осуђено за радње које представљају кривично дело које је извршило друштво преносилац пре статусне промене припајања. Друштво стицалац може користити иста процесна средства одбране која су стајала на располагању и друштву преносиоцу.

⁵⁷ Директива из 1978. године регулисала је статусне промене припајања и спајања код акционарских друштава, али не и друштава са ограниченом одговорношћу.

Иако је погрешно примењено материјално право, односно Директива Савета 78/855/ЦЕ од 9. 10. 1978. године о спајању акционарских друштава, која је замењена кодификованом Директивом (ЕУ) 2017/1132, јер се она не примењује на друштава са ограниченом одговорношћу о којима је у конкретном случају реч, ова повреда није била од утицаја на правилност побијане одлуке. Апострофирајући своју одлуку од 25. 11. 2020. године, Касациони суд је навео да још није конкретно пресудио о кривичној одговорности друштва стицаоца које је друштво са ограниченом одговорношћу, али је тај је правни принцип био “разумно предвидив” и на основу претходне пресуде (од 25. 11. 2020.године) која је применила овај принцип на акционарска друштва. На крају, суд је закључио да је ово решење стога примењиво на припајања која су се догодила после 25. 11. 2020. године, па је донео одлуку којом је одбијена касациона жалба као ванредни правни лек.

4. 3. Шпанија

4.3.1. Чињенично сйање

Због непријављивања сумњивих трансакција прања новца (које су квалификоване као прекршај за који је прописана новчана казна од 150.000 евра до 625.731.250 евра) покренут је поступак за кажњавање Banco Popular, S.A., која је у току поступка престала да постоји услед статусне промене припајања друштву стицаоцу, Banco Santander, S.A., против које је настављен поступак и изречена јој је новчана казна од 1.056.000 евра (што је 1,68% максимално запрећене казне). Поступање банке стицаоца оцењено је као олакшавајућа околност, која није довела у питање њену казнену одговорност. У одлуци о кажњавању као одлучујући критеријум у прилог „трансфера одговорности за кажњиве радње“ је трајање економског и пословног субјективитета тј. суштински идентитет између друштава преносиоца и стицаоца, оличен у универзалној сукцесији, при чему је економска активност у оквиру које је извршено кажњиво дело настављена и код правног следбеника, а поступање друштва преносиоца у поступку статусне промене било је у потпуности добровољно и слободно. Поступак је потом прошао кроз фазе редовних и ванредних правних лекова, укључујући и поступак пред Врховним судом Шпаније, а првостепена одлука је остала на снази.

4.3.2. Из образложења судске одлуке

Уставни суд Шпаније је донео одлуку 179/2023 од 11. 12. 2023. године⁵⁸ по уставној жалби Banco Santander, сматрајући да је реч о питању од посебног уставног значаја о коме не постоји доктрина суда, па је у одлуци одбио уставну

58 ECLI:ES:TC:2023:179 <https://hj.tribunalconstitucional.es/docs/BOE/BOE-A-2024-980.pdf> 6. фебруар 2025.

жалбу са оценом да изрицањем санкције Banco Santander, као правном следбенику учиниоца није повређен принцип индивидуалне кривичне одговорности и индивидуалне природе санкција као елемената принципа кривице који су гарантовани Уставом. У наведеној одлуци суд је стао на становиште да члан 131. Кривичног законика Шпаније који изричито прописује да се статусном променом (укључујући и поделу) кривична одговорност друштва преносиоца преноси на друштво стицаоца, а које решење које се односи преваходно на кривични поступак, применљиво и на друге казнене (*ius puniendi*) поступке, у одсуству норме којом би се ово питање решило на други начин. Аргумент да је Banco Santander била једини понуђач у поступку припајања Banco Popular и да је тиме избегнута скупа јавна интервенција у припојеној банци, Уставни суд је оценио као неприхватљиво, „метајуридичко резонување“.

4. 4. Швајцарска

4.4.1. Чињенично сѣање

Због кривичних дела трговине наркотицима и прања новца, покренут је кривични поступак против физичких и правних лица, од којих је једна банка Б. Током поступка, банка Б се припојила банци Б1, те је тако банка Б престала да постоји брисањем из регистра, услед чега је обустављен поступак против банке Б, а настављен у односу на Б1. Да би одлучио о даљем току поступка, суд је затражио уговор о припајању⁵⁹ и извештај о статусној промени, који му је достављен. Одбрана је изјавила жалбу тврдњом да поступак против Б1 треба обуставити, јер је окривљени у конкретном случају могла да буде само банка Б чији правни субјективитет је престао брисањем из судског регистра, те да је ситуација је иста као у случају смрти физичке особе. У супротном, преносом кривичне одговорности банке Б на банку Б1, прекршило би се, између осталог, начело индивидуалне природе казни и претпоставка невиности.

4.4.2. Из образложења одлуке Федералној кривичној суда Швајцарске⁶⁰

Федерални кривични суд је одлуком од 19.8.2024. године по жалби, потврдио да је могућ пренос кривичне одговорности са друштва преносиоца на

59 Из уговора о припајању је утврђено, између осталог, да су банке Б2 и Б акционарска друштва с основним капиталом од 385.840.846,60 USD односно 4.399.680.200,00 CHF, који су у целости у власништву матичног друштва банке Б2 Група; да банка Б преноси на банку Б2 целокупну своју имовину и обавезе, као и своје уговоре по универзалном правном следбеништву, укључујући своја права и обавезе, свој положај у свим судским, арбитражним и управним поступцима.

60 Одлука Федералног кривичног суда Швајцарске по жалби CN.2024.18 од 19.8.2024. године https://bstger.weblaw.ch/pdf/20240819_CN_2024_18.pdf 17. фебруар 2025.

друштво стицаоца након статусне промене припајања. Суд је констатовао да се ниједна процесна норма, а ни судска пракса не бави конкретно последицама престанка правног лица које је окривљени у кривичном поступку, те да је реч о правној празнини. Швајцарско кривично право усвојило је концепт кривичне одговорности правних лица почев од 2007. године. Суд се позвао на пресуду ЕСЉП у предмету *Carrefour vs. France*, користећи и импресивно упоредно-правно тумачење анализом законодавстава других европских држава, а потом навео и значајна савремена теоријско- правна решења *pro et contra*. Уз напомену да иако не обавезује швајцарске судове, суд је цитирао одлуку Кривичног већа Касационог суда Француске бр. 18-86.955 од 25. 11. 2020. године, те да законодавства европских држава према различитим модалитетима, у случају статусне промене одговорност друштва које преноси имовину приписује друштву које преузима имовину, барем што се тиче новчаних обавеза казненоправне природе, уз нагласак да правни облик привредног друштва не представља саму суштину његовог постојања, већ ту суштину чине његов друштвени циљ и привредна делатност. Зато треба дати предност критеријуму привредног и функционалног континуитета који је боље прилагођен свим облицима привредног друштва. Банка стицалац је припајањем апсорбовала банку Б, задржавши исту привредну и функционалну структуру, при чему су обе чланице исте Групе, која је власник свих акција обе банке које су учествовале у статусној промени. Јавни тужилац је тражио поништај уписа брисања банке преносиоца, али је федерални суд овај захтев одбио, уз одлуку да се поступак наставља у односу на банку стицаоца, као правног следбеника банке преносиоца.

4. 5. Индија

4.5.1. Чињенично сјтање

Након извршења спорних трансакција у банци Б⁶¹, Резервна банка Индије (РБИ) ставила је банку Б под хитне корективне мере, због високог нивоа ненаплативих кредита и других показатеља отежаног пословања. Потом је у септембру 2020. подигнута оптужница против запослених у банци Б, али не и против саме банке, због кривичног дела преваре у обављању банкарских послова. У новембру 2020. године, РБИ је забранила рад банци Б, а неколико дана касније, Централна влада је због неликвидности наложила обавезно припајање банке Б банци Б1. У фебруару 2021. године измењена је оптужница и проширена на банку стицаоца Б1, а суд је донео решење о обустави поступка према Б1.

61 На терет јој је стављено да је без претходног обавештавања ненаплатива кредитна потраживања наплатила од трећег лица- депонента, из депозита као средства обезбеђења у корист корисника кредита, све по претходном договору са корисницима кредита, а у намери да себи и корисницима кредита да прибави корист.

4.5.2. Посйуйање суда

Врховни суд Индије⁶² је потврдио одлуку Високог суда у Делхију којом је обустављен поступак према Б1, банци стицаоцу. Образложење полази од ужег схватања кривичне одговорности, са нагласком на значај плана припајања који подразумева наставак гоњења физичких лица, али и не и наставак гоњења банке стицаоца, јер кривични поступак у време сачињавања плана припајања није ни покренут против преузете банке Б. Суд је нагласио да је у конкретном случају реч о кривичном поступку у коме је терет доказивања веома висок, док у случају парнице, исход можда не би био исти. Кроз свеобухватну анализу законских одредаба, преседана и специфичних околности припајања, суд је препознао критичну потребу да се одржи поверење јавности у банкарски систем и нагласио да би кривично гоњење банке Б1 за кривична дела које су наводно учинили службеници банке Б била неправда. Припајање Б банци Б1 је било принудно, а не добровољно, а услед припајања опстала је кривична одговорност искључиво појединачних службеника припојене банке. Образложење је засновано на принципу да би кажњавање банке Б1 због преузимања банке Б у финансијским тешкоћама могло одвратити друге институције да делују као спасиоци у сличним ситуацијама, те су одлуком уравнотежени интереси различитих заинтересованих страна: депонената, поверилаца, акционара и стабилност банкарског система. Поступање банке Б1 у овом предмету у корпоративном жаргону зове се „бели скакач“.⁶³

4. 6. Сједињене Америчке Државе

У САД је још од краја педесетих година XX века судска пракса⁶⁴ на становишту да је могућ „трансфер“ одговорности за кривично дело са друштва преносиоца на друштво стицаоца.

У Приручнику за правосуђе Министарства правде САД, Одељак 9-28.900⁶⁵ дате су и смернице надлежним органима за борбу против корпоративног криминала, а пре свих јавном тужилаштву, у погледу примене института добровољног самооткривања компанија које су учесници у статусној

62 Religare Finvest Limited vs State Of Nct Of Delhi од 11.9.2023. <https://indiankanoon.org/doc/85863583/> 9. фебруар 2025.

63 Термин из шаха, бели скакач, може да „прескочи“ фигуре које су му на путу омогућавајући „пријатељско преузимање“ компаније у тешкоћама која је угрожена „црним“ или „сивим“ скакачима са непријатељским намерама по руководство компаније преносиоца.

64 Пресуда Врховног суда САД у предмету *Melrose Distillers, Inc. vs. USA*, 359 U.S. 271 (1959) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/359/271/> 10. март 2025.

65 Justice Manual, <https://www.justice.gov/jm/jm-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations#9-28.900> 10. март 2025.

промени. Тако, постоји претпоставка у корист одлуке да не спроводи кривично гоњење привредног друштва која је добровољно само открило, у потпуности сарађивало и благовремено и на одговарајући начин исправило противправно понашање откривено као резултат дужне пажње спроведене непосредно пре или убрзо након законитог, *bona fide* стицања другог привредног друштва.

Тужилаштво примењује ову претпоставку након што утврди да је стицалац кумулативно испунио следеће услове:

- 1) Да је добровољно, благовремено, у року од 180 дана од дана наступања правних последица стицања, открио противправно понашање;
- 2) Да је у потпуности отклонио противправно понашање у року од 1 године од дана статусне промене;
- 3) Да је платио било коју накнаду, или је спроведено одузимање и/или реституција која проистиче из конкретног противправног понашања, у складу са важећом политиком добровољног самооткривања.

Тужиоци имају дискреционо овлашћење да не покрећу кривични поступак, чак и када друштво стицалац добровољно само открије противправно понашање по протеклу претходно наведених рокова од 180 дана односно 1 године, уколико постоји разуман основ за продужење рока на основу конкретних чињеница и околности. Насупрот томе, када компанија поседује доказе о противправном понашању које угрожава националну безбедност или представља сталну или непосредну штету, нужен услов за примену претпоставке о добровољном самооткривању је да друштво стицалац да открије противправно понашање без одлагања, те се непримењује рок од 180 дана.

Ради потпуности чињеничног стања мора се утврдити:

- 1) Да је статусна промена служила *bona fide* пословној сврси (тј. да није предузета са циљем да се избегне одговорност за противправно понашање) и да обе стране у трансакцији нису биле саучесници у противправном понашању и
- 2) Прибавити одговарајуће информације од Одељења за борбу против монопола и националне безбедности како би се осигурало да потенцијална одлука да се не покреће кривично гоњење неће ометати или бити у супротности са било којим грађанским или административним процесом у вези са статусном променом.

Приликом одлучивања да ли ће применити овлашћење да не покреће поступак, јавни тужилац треба да размотри у којој мери се друштво стицалац разликује од друштва преносиоца у коме је извршено кривично дело, да ли нови привредни субјект послује са знатно снажнијом функцијом усклађивања и да ли има ново руководство које није повезано са претходним противправним понашањем. Добровољно самооткривање противправног понашања корпорације одвојено је и различито од њене сарадње са истрагом и треба их третирати одвојено и независно.

5. ЗАКЉУЧАК

Прописивањем кажњавања правног следбеника привредног друштва и осталим институтима који постоје, али се не примењују, ЗПЛКД личи на пушку у Чеховљевим драмама⁶⁶ која виси на зиду од првог чина и на коју нико не обраћа пажњу, али ће неко из ње запуцати у трећем чину. Видећемо хоће ли бити пуна или празна. С друге стране, у кривичним законодавствима европских држава које законом регулишу корпоративну кривичну одговорност, услед правне празнине која је последица строге примене начела индивидуалне кривичне одговорности, судска пракса је позитивно одговорила на питање кажњавања правног следбеника за дело које је учинило правно лице које је у току поступка престало да постоји. Упркос уоченој амбивалентности континенталног кривичног права, основано се може очекивати да ће под утицајем судске праксе држава са богатом и утицајном правном традицијом, могућност кажњавања друштва стицаоца као универзалног правног следбеника брисаног друштва бити усвојена као стандардно законско решење у свим законодавствима која прихватају кривичну одговорност корпорација. У Републици Србији, уз одговарајуће предложене измене позитивноправних решења, овај институт може оправдати криминално-политичку сврху, ради ефикасног вођења кривичног поступка и остваривања обећања датог грађанима кроз основни принцип кривичног процесног права- да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон, на основу законито и правично спроведеног поступка.

ЛИТЕРАТУРА

- D. Derenčinović, D. Novosel, „Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela – prolazne dječje bolesti ili (ne)rješiva kvadratura kruga“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2/2012.
- De Tommaso A., *Corporate liability and international criminal law*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York, 2024.
- Илић Г., „Маргиналије уз Закон о одговорности правних лица за кривична дела“, *Часопис за кривичне науке Crimen*, 2. 2010.
- Крећа М., *Међународно јавно право*, Универзитет у Београду- Правни факултет Центар за издаваштво, Београд, 2023.
- Радовић М., „Универзална сукцесија код статусних промена привредних друштава“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2018.
- Sasuly R, *I.G. Farben*, Bony&Gaek, New York, 1947.

66 „Никада не стављајте напуњену пушку на позорницу, ако се из ње неће пуцати. Погрешно је давати обећања која не намерава да испуните“, А. П. Чехов.

- Стефановић З, *Коментар Закона о привредним друштвима*, Службени гласник, Београд, 2022.
- Стојановић З, *Коментар Закона о одговорности правних лица за кривична дјела*, Министарство правде Црне Горе, Подгорица, 2007.
- Шкулић М, *Кривично процесно право*, Универзитет у Београду- Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд, 2022.
- Cartier M. E, „Kaznenopravna odgovornost pravnih osoba u francuskom pravu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2/2005.

Jelena Šopalović*

IMPACT OF BUSINESS RESTRUCTURING ON CORPORATE CRIMINAL LIABILITY

Summary

Following a review of the historical role of business restructuring in relation to world wars, the economic and legal elements of status transactions of companies are presented, with a special focus on those which lead to the termination of a company. Then, theoretical understandings about the justification of punishing the acquiring company are examined, as well as positive legal solutions in national legislations. This is followed by presentations on the latest comparative legal practice of the highest courts from several continents, deviating from the established narrow interpretation of the principle of individual criminal liability. In the final part, it is concluded that the unusual situation regarding national legislation without court decisions can be compared with Chekhov's rifle. It can be reasonably expected that the punishment of the universal legal successor after a status change will justify the purpose of criminal policy and be adopted as a standard legal solution in all legal systems that accept corporate criminal liability.

Keywords: business restructuring, mergers and divisions, termination of company, universal succession, corporate criminal liability.

* Judicial Advisor, Commercial Appellate Court, jsopalovic@gmail.com.